

COVID-19 programma

Oversterfte in Nederland 2020-2021

Onderzoeksagenda

Luana Baglioni

Oversterfte in Nederland 2020-2021

Onderzoeksagenda

Juni 2022

Colofon

ZonMw stimuleert gezondheidsonderzoek en zorginnovatie

Vooruitgang vraagt om onderzoek en ontwikkeling. ZonMw financiert gezondheidsonderzoek én stimuleert het gebruik van de ontwikkelde kennis – om daarmee de zorg en gezondheid te verbeteren.

ZonMw heeft als hoofdp opdrachtgevers het ministerie van VWS en NWO.

Voor meer informatie over het COVID-19 programma kunt u contact opnemen met het secretariaat via e-mail COVID19@zonmw.nl of telefoon +31 70 515 03 13.

ZonMw
Laan van Nieuw Oost-Indië 334
Postbus 93245
2509 AE Den Haag
Tel. 070 349 51 11
www.zonmw.nl
 info@zonmw.nl

Sociale media

- www.facebook.com/zonmwNL
- www.twitter.com/zonmw
- www.linkedin.com/company/zonmw
- www.youtube.com/ZonMwTV

Inhoud

1	Inleiding.....	4
2	Ontwikkeling van onderzoeksagenda.....	5
3	Onderzoeksagenda	6
3.1	Lijn 1: systematische literatuuranalyse met internationale vergelijking.....	6
3.2	Lijn 2: onderzoek met beschikbare onderzoeks- en zorgdata.....	6
3.3	Lijn 3: onderzoek met data van CBS, RIVM, GGD GHOR en GGD'en.....	7
3.4	Overige onderwerpen	7

1 Inleiding

Tijdens de COVID-19 pandemie zijn er meer mensen overleden dan verwacht. Op basis van de voorlopige jaarcijfers berichtte het CBS dat er in 2021 bijna 171 duizend mensen waren overleden, 16 duizend (10%) meer dan verwacht voor die periode. Het CBS beschouwt deze 10% als 'oversterfte' omdat de daadwerkelijke sterfte hoger ligt dan de verwachte sterfte. Niet eerder was de oversterfte zo hoog als in het jaar 2021. De mogelijke impact van COVID-19 op oversterfte in Nederland is momenteel onduidelijk, wat vraagt om nieuwe inzichten op basis van academisch onderzoek.

Op 2 december jl. is motie 1617 (van het lid Omtzigt) aangenomen. De motie vraagt om zo snel mogelijk academisch onderzoek te laten starten naar de oorzaken van oversterfte in de periode maart 2020 tot en met november 2021. In de Stand van Zakenbrief COVID-19 van 14 januari jl. heeft minister Kuipers toegezegd onderzoek te laten uitvoeren naar de oorzaken van oversterfte in de periode 2020-2021. Het ministerie van VWS heeft ZonMw gevraagd een subsidieregeling op te zetten om dit onafhankelijk wetenschappelijk onderzoek naar oversterfte te faciliteren en hiervoor een begeleidingscommissie in te stellen. Het programma 'Oversterfte in de periode 2020-2021' is onderdeel van het ZonMw programma COVID-19.

De begeleidingscommissie heeft een onderzoeksagenda opgesteld naar mogelijke oorzaken van oversterfte gedurende de coronapandemie in de periode 2020-2021. Deze onderzoeksagenda zal ten grondslag liggen aan de uitwerking en specificatie van het subsidietraject. Daarnaast wordt de agenda benut bij de afweging van de relevantie van ingediende aanvragen.

In deze onderzoeksagenda zijn de belangrijkste kennishiaten omtrent oversterfte in de periode 2020-2021 geïdentificeerd en geprioriteerd. Onderzoek dat binnen het programma gefaciliteerd wordt moet hypothesen voor mogelijke preventieve maatregelen kunnen bevestigen of verwerpen. Inzicht in de oorzaken en gevolgen van oversterfte in deze periode biedt niet alleen handvatten voor de preventie van oversterfte tijdens de COVID-19-pandemie, maar ook handvatten tijdens een volgende wereldwijde uitbraak van andere infectieziekten.

Onderzoekers worden uitgenodigd om met reeds beschikbare data en aanvullende/verdiepende analyses van de beschikbare data de vragen in dit onderzoeksprogramma te beantwoorden. Vanwege de tijdspanne en beschikbare financiële middelen is er geen ruimte voor grote systematische dataverzameling. Indien noodzakelijk zijn er mogelijkheden om verdiepende analyses uit te voeren binnen bestaande datasets. Ongeacht welke vraag er wordt bestudeerd, is de verwachting dat er kritisch gekeken wordt naar de data en modellen die zijn gebruikt in eerder onderzoek.

2 Ontwikkeling van onderzoeksagenda

Samenstelling begeleidingscommissie

De commissieleden, die door het ZonMw bestuur zijn benoemd, nemen op persoonlijke titel deel aan de commissie als deskundigen vanuit hun specifieke achtergrond. Bij de samenstelling van de commissie is rekening gehouden met verschillende expertise gebieden: demografie, gedrag, statistiek, epidemiologie, geriatrie en gezondheid. Op de [website](#) van ZonMw kunt u de verschillende commissieleden vinden.

Bij het opstellen van de onderzoeksagenda heeft een expert van het Kennisinstituut van de Federatie Medisch Specialisten de commissie geadviseerd. ZonMw is het Kennisinstituut van de Federatie Medisch Specialisten voor deze ondersteuning erkentelijk.

Inventarisatie kennisvragen

De onderzoeksagenda is gevormd op basis van de onderzoeksvragen die naar voren kwamen in gesprekken tussen de begeleidingscommissie en experts uit het veld. Dit zijn de onderzoekers van het CBS en het RIVM die onderzoek doen naar oversterfte en de leden van de klankbordgroep die dit onderzoek begeleiden. De experts zijn gevraagd om kennisvragen en onderzoeksonderwerpen aan te leveren. Daarnaast heeft de begeleidingscommissie zelf geïnventariseerd welke onderwerpen vallen onder haar taakopdracht.

Structureren en prioriteren

In een verdiepende fase zijn de geïnventariseerde onderwerpen gestructureerd en geprioriteerd. De onderzoeksagenda bevat onderwerpen die volgens de begeleidingscommissie de hoogste prioriteit hebben om te worden beantwoord.

Om de onderzoeksvragen beter en sneller toegankelijk te maken is de onderzoeksagenda gecategoriseerd in drie lijnen:

1. Systematische literatuuranalyse met een internationale vergelijking;
2. Onderzoek met beschikbare data uit bestaande (onderzoek)cohorten; routinematig verzamelde zorgdata en registraties zoals die van het CBS;
3. Onderzoek met data van het RIVM, GGD GHOR en GGD'en, zoals vaccinatie en testdata.

In een eerste fase van het onderzoeksprogramma wordt het literatuuronderzoek en de internationale vergelijking (lijn 1) uitgevoerd. Nieuwe inzichten die hieruit voortkomen leiden mogelijk tot aanpassingen ten behoeve van de onderzoeksagenda. Onderzoeken met beschikbare onderzoeks- en zorgdata (lijn 2) en data van RIVM, GGD GHOR, en GGD'en (lijn 3) zorgen voor de duiding van oversterfte, geven inzicht in hoe er gehandeld is tijdens de pandemie en moeten zorgen voor een overzicht van (modificeerbare) determinanten van oversterfte in Nederland.

3 Onderzoeksagenda

3.1 Lijn 1: systematische literatuuranalyse met internationale vergelijking

Ook andere landen deden onderzoek naar oversterfte en internationaal zijn er vergelijkbare studies uitgevoerd. Een overzicht van de bestaande literatuur én de uitkomsten van deze internationale vergelijkingen geven belangrijke informatie over de gestelde vragen, maar biedt ook een sterke basis voor de onderzoeken in lijn 2 en 3. De beoogde literatuuranalyse geeft bij voorkeur aandacht aan onderstaande vragen:

- Welke definities van oversterfte worden gebruikt in de nationale- en internationale literatuur?
- Welke methodieken/modellen worden gebruikt om een schatting te kunnen maken van de oversterfte?
- Welke doodsoorzaken zijn gemeten in de periode 2020-2021 en hoe zijn deze gedefinieerd?
- Wat zijn determinanten van oversterfte in het algemeen in de periode van 2020-2021?
- Zijn er internationale verschillen in de omvang van oversterfte in het algemeen en sterfte door COVID-19 in de periode 2020-2021? Hoe zijn deze verschillen te verklaren?
- Hoe groot was de oversterfte in het algemeen en sterfte aan COVID-19 onder kwetsbare groepen, mensen met verschillende etnische achtergronden, arbeidsmigranten en bewoners van institutionele instellingen?
- In hoeverre is oversterfte te verklaren door verschillende virusvarianten, vaccinatiestatus en type vaccins?

3.2 Lijn 2: onderzoek met beschikbare onderzoeks- en zorgdata

In Nederland worden in verschillende cohorten longitudinale gegevens over gezondheid verzameld. Ook wordt routinematig zorgdata verzameld en bijgehouden, soms voor specifieke patiëntengroepen. Deze databronnen, eventueel aangevuld met informatie uit literatuur, bieden mogelijkheden voor relevante analyses om vragen over oversterfte te beantwoorden:

- Hoe hoog was de oversterfte in Nederland in de periode 2020-2021?
- Onder welke subpopulaties was er (opvallende) oversterfte in de periode 2020-2021?
- Wat zijn (modificeerbare) determinanten van die (verschillen in) oversterfte?
 - *Denk bijvoorbeeld aan:*
 - Determinanten gerelateerd aan vaccinatie (type vaccinatie, vaccinatie gedrag, beloop van vaccinatiegraad, complicaties van vaccinaties, opzet van vaccinatie- en booster programma)
 - Virusvarianten
 - Organisatorische determinanten (type lockdown, beleid van overheid, timing van maatregelen, invoering en naleving van basis- en overige maatregelen, beleid t.a.v. scholen en hoger onderwijs)
 - Uitgestelde zorg (patiënt delay, doctor delay)
 - Leefstijl en preventieve maatregelen onder hoog risico groepen
 - Comorbiditeit, psychische- en psychosociale factoren
 - Interacties tussen secundaire en primaire doodsoorzaken

Kwalitatief onderzoek

Rond oversterfte zijn er ook vragen waar geen kwantitatieve data voor beschikbaar zijn of waar kwantitatief onderzoek geen antwoord op kan geven. Het is zinvol om voor die gevallen te kijken of beschikbaar kwalitatief onderzoek bruikbaar is of dat er in korte tijd additioneel kwalitatief onderzoek gedaan kan worden om deze leemtes in kennis te vullen. Hieronder wordt een aantal niet uitputtende voorbeelden gegeven.

- Duiding van oversterfte in de samenleving en de bijbehorende beleidskeuzes: hoe is er gehandeld tijdens de pandemie? Bijvoorbeeld: hoe zijn de beslissingen rond het afschaffen van reguliere zorg tot stand gekomen? Aanvullend onderzoek om het proces te begrijpen en het hele traject in kaart te brengen.

3.3 Lijn 3: onderzoek met data van CBS, RIVM, GGD GHOR en GGD'en

Binnen lijn 3 worden onafhankelijke analyses (replicatie) van de onderzoeksresultaten van het CBS en RIVM mogelijk gemaakt door de data van deze instanties beschikbaar te stellen. Hierbij wordt vooral gefocust op onderbouwing van de kwaliteit van de data, toepassing van andere modellen (g-methods), correctie voor andere co-variabelen, en andere tijdsframes omtrent follow-up. Verder zal lijn 3 de structuur van de onderzoeksvragen, zoals opgesteld onder lijn 2, volgen.

3.4 Overige onderwerpen

De onderzoeksagenda is leidend in het relevantie oordeel van subsidieaanvragen binnen het opengestelde onderzoeksprogramma 'Oversterfte in de periode 2020-2021'. Andere relevante onderzoeksvragen in het kader van oversterfte in de periode 2020-2021 die niet in de huidige onderzoeksagenda zijn opgenomen zullen ook meegenomen worden in de beoordeling, mits de relevantie van de vraag goed is onderbouwd.

Vooruitgang vraagt om onderzoek en ontwikkeling. ZonMw financiert gezondheidsonderzoek én stimuleert het gebruik van de ontwikkelde kennis – om daarmee de zorg en gezondheid te verbeteren.

ZonMw heeft als hoofdopdrachtgevers het ministerie van VWS en NWO.

ZonMw stimuleert
gezondheidsonderzoek en
zorginnovatie

Laan van Nieuw Oost-Indië 334
2593 CE Den Haag
Postbus 93245
2509 AE Den Haag
Telefoon 070 349 51 11
info@zonmw.nl
www.zonmw.nl

